

UNIVERZITET U NOVOM SADU
ACIMSI – Cetar za rodne studije
Postdiplomske studije - II godina

SEMINARSKI RAD IZ PREDMETA:

JEZIK I ROD II

**RODNA PERSPEKTIVA U UDŽBENIKU :
SRPSKI KAO NEMATERNJ JEZIK ZA III
RAZRED SREDNJE ŠKOLE U VOJVODINI**

Mentorka:
prof. dr Svenka Savić

Studentkinja:
Dragana Joksimović

Novi Sad, jun 2006.

2.

Sadržaj:

1. Sažetak.....	3
2. Uvod.....	4
3. Cilj istraživanja.....	6
4. Metod istraživanja.....	6
-Nacrt Zakona o udžbenicima i nastavnim sredstvima.....	6
- Analiza udžbenika.....	9
5. Rezultati analize udžbenika.....	11
6. Upitnici za nastavnike/ce.....	19
7. Upitnici za učenike/ce.....	25
5. Zaključak.....	29
6. Literatura.....	31

Sažetak:

Uvod: *Udžbenik* je osnovno i obavezno didaktički oblikovano nastavno sredstvo, koje se koristi za sticanje znanja, čiji su sadržaji utvrđeni nastavnim planom i programom, odnosno studijskim programom. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 2., 2006.god.). Udžbenik se koristi i za sticanje stavova i mišljenja o različitostima (po polu pre svega).

Cilj: Cilj ovog rada je da se pokaže u kojoj meri postojeći udžbenik *Srpski kao nematernji jezik za III razred srednje škole* pokazuje senzibilizaciju za pitanja roda.

Metod: Predmet analize je udžbenik *Srpski kao nematernji jezik za III razred srednje škole* (Josip Buljovčić, Radomir Babin, 2004.). Analiziraju se tri tipa podataka:

1. tekstovi
2. upitnici za nastavnike i
3. upitnici za učenike

Tekstovi su analizirani po kodnom sistemu. Kodni sistem se sastoji iz 99 pitanja, podeljenih u 6 oblasti.

Rezultati: Rezultati su pokazali da je jezik u udžbeniku nesenzibilisan po pitanju roda.

Zaključak: Nastava na nematernjem jeziku nije dobila dovoljnu, ni naučnu, ni metodološku pažnju. Za istraživanje rodne perspektive udžbenika potrebna je kombinacija metoda, jer je pojava kompleksna i višeslojna. Neophodno je "uvesti" redovne seminare o rodnoj ravnopravnosti za učenike/ce i nastavnike/ce u škole, kako bi se rodno senzibilisali.

Ključne reči: udžbenik, analiza, jezik, rod, kodni sistem, upitnici

Uvod

Udžbenik je osnovno i obavezno didaktički oblikovano nastavno sredstvo, koje se koristi za sticanje znanja, čiji su sadržaji utvrđeni nastavnim planom i programom, odnosno studijskim programom. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 2., 2006.god.). Udžbenik se koristi i za sticanje stavova i mišljenja o različitostima (po polu pre svega). **Rod** označava društvene karakteristike pola i naglašava njihovu razliku u odnosu na *biološki pol*.

O udžbeniku su pričale i Isidora Jarić i Branislava Baranović, čije mišljenje iznosim hronološki.

Isidora Jarić (1994.) ukazuje da je škola najznačajnija institucija, čiji je zadatak da nove generacije integriše u društveni život. Posredstvom škole i školskih programa društvo nastoji da kod deteta formira društvena shvatanja, koja smatra poželjnim i važnim. U našem društvu i porodici još uvek preovlađuju patrijarhalne vrednosti i patrijarhalno gledanje na odnose među polovima, zato bi škola trebalo da funkcioniše kao značajan činilac osavremenjavanja društvenog života i korektiv polne socijalizacije.

Za *Branislavu Baranović* (2000.) škola ima emancipatorsku ulogu, odnosno škola je mesto oslobađanja unutrašnjih potencijala pojedinca i otvaranja prema budućnosti i novome, progresivnijem. Razvoj emancipacijskih pokreta i liberalizacija društvenog života istakli su zahteve za emancipatorskom funkcijom škole. Danas, više nije moguće govoriti o društvenim funkcijama škole, a da se ne govori o obrazovanju kao sredstvu liberalizacije, vaspitanja mladih za poštovanje sloboda i prava ljudi bez obzira na pol, socijalna, politička, etnička ili ostala obeležja. Kriterijum izbora i strukturisanja obrazovnih sadržaja, koje škola prenosi učenicima određeni su, ne samo opštim nivoom ili rezultatima razvoja temeljnih ljudskih znanja, nego i tradicijom i kulturom datog društva. Kada je reč o konstrukciji "slike" žene, to znači da će njena konstrukcija u obrazovnom sadržaju i stav nastavnika ili nastavnice prema ženi, osim opštom filozofijom ili koncepcijom škole biti "obojen" stvarnim položajem i percepcijom žene u društvu. Naime, kako analize pokazuju, u jednom patrijarhalno obojenom društvu, obrazovni ciljevi i sadržaji mogu promovisati društvenu jednakost polova, a da nastavnici i nastavnice stvarno imaju drugačiji odnos prema učenicima, nego prema učenicama.

U savremenim udžbenicima se polovima, ženama i muškarcima, još uvek pripisuju određene osobine, obrasci ponašanja, vrednosti i interesi za koje se pretpostavlja da proizilaze iz razlika u njihovoj prirodi, tj. da su im svojstveni. Ženama se najčešće pripisuje pasivnost, odnosno nedostatak inicijative, naglašena briga za druge, neodlučnost, nesigurnost, esamostalnost, ovisnost o drugima, emocionalnost itd. Suprotno tome muškarcima se pripisuje inicijativnost, aktivnost, usmerenost na profesionalnu karijeru, hrabrost, snaga, samostalnost, samopuzdanje, racionalnost itd. . (Branislava Baranović, 2000.)

Prema *Planu i programu za četvorogodišnje školovanje*¹, nastava srpskog jezika kao nematernjeg jezika služi da učenici ovladaju ovim jezikom u okviru predviđenih jezičkih sadržaja i leksike, da upoznaju elemente kulture naroda koji govore srpskim jezikom i da se tako osposobe za zajedničko učešće u raznim vidovima društvenog i kulturnog života, kao i za lakše uključivanje u rad i društvene procese. *Jezik* je sistemski organizovan skup jedinica, pravila za njihov kreativan i prikladan izbor, kombinovanje i upotrebu, prvenstveno sa funkcijom sporazumevanja. (Milorad Radovanović, 1986.). **Nematernji jezik** se definiše kao jezik društvene sredine. Učenje srpskog jezika u višenacionalnoj zajednici ima veliki društveno – politički značaj.

Zadaci nastave srpskog kao nematernjeg jezika prema orijentacionom planu i programu su:

- ovladavanje standardnim jezikom u okviru 1600-2000 novih reči i izraza uključujući i najfrekventniju stručnu terminologiju,
- dalje razvijanje sposobnosti učenika za razumevanje na sluh usmenih izlaganja,
- dalje usvajanje pravilnog izgovora i prozodijskih elemenata,
- upoznavanje sa gramatikom savremenog srpskog jezika,
- osposobljavanje učenika za samostalno izražavanje na srpskom jeziku,
- osposobljavanje učenika za razumevanje tekstova različitog žanra pisanog jezikom i stilom na višem nivou u odnosu na prethodni stupanj, kao i za razumevanje stručnih tekstova,
- osposobljavanje učenika za pravilno pismeno izražavanje,
- upoznavanje učenika sa značajnim karakteristikama kulture naroda, koji govore srpskim jezikom,
- upoznavanje učenika sa delima pisanim na srpskom jeziku iz savremene književnosti, kao i sa delima iz ranijih epoha, jezički pristupačnim učenicima,
- razvijanje interesovanja učenika za dalje učenje ovog jezika,
- sticanje sposobnosti i navike za samostalno korišćenje rečnika i jezičkih priručnika,
- omogućavanje boljeg sporazumevanja, zbližavanja i zajedničkih aktivnosti učenika različitih nacionalnosti u procesu učenja, rada i u drugim vidovima društvenog života.

Iz ovih zadataka se vidi da nema pomena da se bilo koji zadatak odnosi na rodnu perspektivu. Ako u zadacima nema rodne perspektive, ne možemo očekivati da nastavnici posebno obrate pažnju nato.

Analizirajući udžbenik *Srpski kao nematernji jezik za III razred srednje škole* (u daljem tekstu udžbenik), došla sam do zaključka (što ću u daljem tekstu i pokazati), da ovaj udžbenik ne ispunjava osnovne zadatke nastave srpskog kao nematernjeg jezika, i da nije rodno senzibilisan. Budući da je prvo radno izdanje udžbenika izašlo pre više od dvadeset godina i nije menjano u skladu sa kretanjima u društvu, ovaj udžbenik ne razvija dovoljno kreativnosti kod dece i nije prilagođen različitom jezičkom predznanju, koje deca imaju.

---

¹ Nisam našla podatak iz koje godine je Nastavni plan i program.

Cilj istraživanja

Cilj ovog rada je da se pokaže u kojoj meri postojeći udžbenik pokazuje senzibilizaciju za pitanja roda.²

Metod istraživanja

O Nacrtu Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima

Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima definiše *udžbenik* kao osnovno i obavezno didaktički oblikovano nastavno sredstvo, koje se koristi za sticanje znanja, čiji su sadržaji utvrđeni nastavnim planom i programom, odnosno studijskim programom. Druga nastavna sredstva i pomagala jesu didaktički oblikovani sadržaji stvoreni u bilo kom obliku ili mediju koja, kao obavezna ili neobavezna pomoćna sredstva, prate udžbenik i koriste se za savlađivanje, proveru ili proširenje znanja stečenih korišćenjem udžbenika. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 2., 2006.).

Ministar nadležan za poslove obrazovanja odobrava izdavanje i upotrebu udžbenika i drugih nastavnih sredstava na predlog Nacionalnog prosvetnog saveta. Nadležan organ autonomne pokrajine odobrava izdavanje i upotrebu udžbenika i drugih nastavnih sredstava za jezike nacionalnih manjina na predlog Nacionalnog saveta nacionalne manjine. Nadležan organ autonomne pokrajine sporazumno sa ministrom odobrava izdavanje i upotrebu udžbenika i drugih nastavnih sredstava za pojedine predmete od interesa za nacionalne manjine na predlog Saveta i Nacionalnog saveta nacionalne manjine. Udžbenici i nastavna sredstva, koje je ministar već odobrio za upotrebu na srpskom jeziku, posle prevoda na jezike nacionalnih manjina, ne podležu proceduri ponovnog odobravanja. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 3., 2006.).

Udžbenik se štampa na srpskom jeziku, ćiriličnim pismom. Udžbenik se štampa na jeziku i pismu nacionalne manjine za učenike za koje se obrazovno - vaspitni rad izvodi i na tom jeziku. (Nacrt zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 4., 2006.)

---

² Iz razgovora sa profesoricom srpskog kao nematernjeg jezika, došla sam do saznanja da je znanje učenika iz srpskog jezika heterogeno i da se mali broj tekstova na času obrađuje iz udžbenika zbog: 1. nedovoljnog znanja srpskog jezika od strane učenika; 2. prevaziđenosti tekstova; 3. *nedovoljne rodne senzibilisanosti*. U ovom slučaju nastavnici/e su prinuđeni/e da se snalaze za čas, i da sami vrše odabir tekstova. Nadzornik/ca za srpski kao nematernji jezik ne postoji, niti dokvalifikacija za nastavnika/cu.

7.

Izdavanje udžbenika je delatnost čije se obavljanje obezbeđuje u javnom preduzeću, koje se osniva u skladu sa zakonom. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 5., 2006.)

Postupak odobravanja udžbenika obuhvata: (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 6., 2006.)

- 1) utvrđivanje plana udžbenika;
- 2) pribavljanje rukopisa za udžbenik
- 3) davanje stručne ocene i utvrđivanje kvaliteta rukopisa za udžbenik;
- 4) podnošenje zahteva za odobravanje udžbenika i
- 5) donošenje odluke o odobravanju udžbenika.

Plan udžbenika sadrži vrstu i broj udžbenika potrebnih za ostvarivanje nastavnog plana I programa, uključujući prateća nastavna sredstva, oblik u kome se ista pripremaju, kao i rokove za njihovo izdavanje i početak upotrebe. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 8., 2006.)

Zavod utvrđuje kvalitet udžbenika prema propisanim standardima. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 14., 2006.)

Ne manje značajni poslovi Saveta predviđeni nacrtom zakona odnose se na njegovo učešće kroz postupak davanja predloga ministru da odobri i udžbenik, koji je u upotrebi u stranoj državi, i koji je štampan na stranom jeziku - strani udžbenik, kao i udžbenik, koji je u upotrebi u zemlji matici, i koji je štampan na jeziku i pismu pripadnika nacionalne manjine. Ovom odredbom obezbeđuje se ostvarivanje međunarodno priznatih prava pripadnika nacionalnih manjina na obrazovanje na svom, maternjem jeziku, čak i korišćenjem inostranih udžbenika, ukoliko se prema mišljenju Saveta može odobriti njihova upotreba. Kada se obrazovno – vaspitni rad ostvaruje na jeziku i pismu nacionalne manjine, ministar može na zahtev nadležnog stručnog organa u školi, a na osnovu predloga Saveta, da odobri upotrebu udžbenika, koji je u upotrebi u zemlji matici za odgovarajući predmet i razred, i koji je štampan na jeziku i pismu pripadnika nacionalne manjine. (Nacrt zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 20., 2006.)

Zabrana diskriminacije:

Udžbeniku čiji sadržaj ugrožava, omalovažava ili diskriminiše grupe i pojedince po osnovu rasne, nacionalne, jezičke, verske ili polne pripadnosti, fizičke ili psihičke konstitucije, uzrasta, socijalnog ili kulturnog porekla, imovnog stanja, ili se podstiče na takvo ponašanje, kao i udžbenicima koji sadrže marketinške, reklamne ili propagandne poruke, neće se dati odobrenje za izdavanje i upotrebu u školi. (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 21., 2006.)

Obaveze izdavača su: (Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, član 25., 2006.)

- 1) da objavi udžbenik prema rukopisu koji je odobren;

8.

2) da odštampa odobreni udžbenik u odgovarajućem broju primeraka i učini ga dostupnim prodajnoj mreži 30 dana pre početka školske godine, a najkasnije na dan početka školske godine;

3) da uporedo sa izdanjem udžbenika na srpskom jeziku, za istu školsku godinu u kojoj se pojavljuje to izdanje, objavi isti udžbenik i na jeziku nacionalnih manjina, po istoj ceni prodaje, kao za izdanje na srpskom jeziku;

4) da za isti predmet, za koji je izdao udžbenik na srpskom jeziku, pripremi i objavi za narednu školsku godinu udžbenik primeren posebnim potrebama učenika sa smetnjama u razvoju (lako mentalno ometeni, gluvi, nagluvi, slepi, slabovidni i dr.);

5) da primerak svakog izdanja udžbenika dostavi Zavodu.

Nacrt Zakona o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima (2006.) usklađen je sa međunarodnim obavezama preuzetim u ratifikovanim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim standardima međunarodnog prava u pogledu prava čoveka na obrazovanje i prava u oblasti zaštite nacionalnih manjina, u pogledu kolektivnih i individualnih prava na obrazovanje na maternjem jeziku i održavanje odnosa sa nacionalnim institucijama države matice, a posebno sa:

1) Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (član 27.), prema kome u državama gde postoje etničke, verske ili jezičke manjine, lica koja pripadaju tim manjinama ne mogu biti lišena prava da imaju, zajedno sa drugim članovima svoje zajednice, svoj poseban kulturni život i da se služe svojim jezikom;

2) Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (član 14.), prema kojoj pripadnici nacionalnih manjina uživaju priznata prava i slobode, pa dakle i pravo na obrazovanje, bez diskriminacije po bilo kom osnovu i u tom smislu i po osnovu upotrebe jezika;

3) Deklaracijom Ujedinjenih nacija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina (član 4. st. 3. i 4.), prema kojoj su se države potpisnice obavezale da će preuzeti odgovarajuće mere tako da, gde je moguće, pripadnici manjina imaju jednake mogućnosti da uče maternji jezik, kao i da pružnu mere na polju obrazovanja sa ciljem da podstaknu obrazovanje u istoriji, tradiciji, jeziku, i kulturi manjina koje postoje na njihovoj teritoriji;

4) Evropskom poveljom o regionalnim jezicima i jezicima manjina (član 8. stav 1. pod b), prema kojoj su se strane potpisnice obavezale da, u pogledu obrazovanja, bez štete u pogledu izučavanja zvaničnog jezika, učine dostupnim osnovno obrazovanje na relevantnim, regionalnim ili jezicima manjina, da obezbede u okviru osnovnog obrazovanja izučavanje relevantnih regionalnih ili jezika nacionalnih manjina, kao integralnog dela nastavnog programa, i da učine dostupnim srednje obrazovanje na tim jezicima;

5) Preporukom Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o pravima manjina (tačka 13.), prema kojoj je strana potpisnica u obavezi da preuzme

sve zakonske, administrativne i druge mere, kako bi stvorile povoljnije uslove radi omogućavanja manjinama da razviju svoje obrazovanje, kulturu i jezik.

Analiza istraživanja

Predmet analize projekta *Gender sensitive textbooks and classroom practice in the Balkan region* bio je udžbenik **Srpski kao nematernji jezik za treći III srednje škole**. Ovaj udžbenik se koristi u nastavi gimnazija i srednjih stručnih škola u Vojvodini. Autori udžbenika su Josip Buljovčić i Radomir Babin. Udžbenik je izdao Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Beograd 2004. godine i ovo je četvrto izdanje udžbenika. Tiraž udžbenika je 1400 primeraka. Prosvetni savet Republike Srbije odobrio je upotrebu ovog udžbenika u trećem razredu srednjeg obrazovanja i vaspitanja svojim rešenjem br. 650 – 42/90. od 12.04. 1990. godine. Ukupan broj stranica udžbenika je 150 sa sadržajem. U udžbeniku se nalaze 24 književna teksta koja su analizirana i deo koji obuhvata samo jezik, i koji nije obuhvaćen analizom. Književni tekstovi su dopunjeni slikovnom priložima, ili grafikama i objašnjenjima. Objašnjenja podrazumevaju pitanja za učenike. Književni tekstovi nisu dopunjeni interpretacijom sadržaja teksta, istorijskim dokumentima i slikama nacionalnih simbola. Tekstovi su u većini u formi poezije ili proze. U tekstovima se ne pojavljuju dečije igre.

Nastavni plan i program za treći razred srednje škole podrazumeva učenje srpskog kao nematernjeg jezika 2 časa nedeljno, odnosno oko 70 časova godišnje. To podrazumeva učenje jezika oko 22 časa, rad na tekstu oko 20 časova i govorno i pismeno izražavanje oko 22 časa.

Cilj nastave je da se uz pomoć ovog udžbenika:

- usvoje nova jezička znanja, oko 400 -500 novih reči i da se funkcionalno primene,
- upoznaju međujezički uticaji srpskog jezika i jezika učenika u oblasti leksike,
- učenici osposobljavaju za jezičku analizu teksta i upoznaju sa elementima kulture naroda, koji govore srpskim jezikom,
- učenici usmeravaju na samostalno čitanje tekstova različitih žanrova,
- čitaju i komentarišu kraći stručni tekstovi,
- učenici dalje osposobljavaju za pravilno pismeno izražavanje,
- koriste rečnici i jezički priručnici.

Tematika ovog udžbenika obuhvata školu, život mladih, kulturni život i društveni i privredni život.

Časovi iz jezika obuhvataju obradu fonetike, tvorbe reči, sintakse, leksikologije i međujezičkog uticaja srpskog i jezika nacionalne manjine.

Rad na tekstu podrazumeva obradu sledećih književnih tekstova:

- R. Domanović: Mrtvo more (odlomak)
- M. Lalić: Čobanica(odlomak)
- I.Andrić: Priča o kmetu Simanu(odlomak)
- M. Pavić: Predeo slikan čajem (odlomak)

- D. Kiš: Bašta, pepeo
- P. Kočić: Kroz mećavu (odlomak)
- M. Krleža: iz Dnevnika (odlomak)
- S. Božović: Tebi, moja Dolores (odlomak)
- A. Isaković: Kašika
- A. Tišma: Vere i zavere (odlomak)
- R. Petrović: Ljudi govore (po izboru)
- A. G. Matoš: Jesenje večere
- Narodna pjesma: Smrt vojvode Prijezde
- D. Maksimović: Slovo o ljubavi (po izboru)
- D. Cesarić: Voćka poslije kiše
- A. Šantić: Moja otadžbina
- M. Rakić: Dolap

Govorno i pismeno izražavanje podrazumeva razgovor o tekstovima, rad na literarnim tekstovima, kraći prikaz samostalno pogledane bioskopske ili pozorišne predstave, reportažu u vezi predviđene teme, diskusiju, pisanje autobiografije i jedan pismeni zadatak.

Analiziraju se tri tipa podataka:

4. tekstovi
5. upitnici za nastavnike i
6. upitnici za učenike

Tekstovi su analizirani po kodnom sistemu. Neki od ponuđenih odgovora na zadata pitanja iz kodnog sistema su prošireni novim odgovorima, jer je analiza to zahtevala. Za svaku novu osobinu, vrednost ili sl., koja se pojavi u tekstu više od 5 puta, a koja se ne može podvesti ni pod jednu od navedenih kategorija, analitičari/ke su obeležavali/e narednim rednim brojem, koji se u svakoj sledećoj analizi pripisivao istoj osobini, vrednosti ili sl. . Ovakav način rada se odnosio na sve analitičare/ke, kako bi se analiza u potpunosti izvršila.

Kodni sistem se sastoji iz 99 pitanja podeljenih u 6 oblasti:

- A. Osnovni podaci
- B. Podaci o udžbeniku
- C. Podaci o tekstu
- D. Podaci o opremi, književnoj formi i sadržaju teksta
- E. Pitanja o ženskim i muškim likovima
- F. Dečije igre

Odgovori na pitanja su unošeni u **matrice** (ili u sveske), radi lakše obrade rezultata. **Matrice** su iste za sve analitičare/ke, kao i kodni sistem. Napravljene su radi boljeg pregleda dobijenih rezultata i njihove konačne obrade.

Rezultati istraživanja

Autori tekstova

Autori tekstova su u većini slučajeva muškarci, pojavljuje se čak 18 muškaraca. U četiri slučaja autor nije naveden. Samo 2 žene se pojavljuju kao autorke tekstova – Desanka Maksimović i Saša Božović.

Pol:	Ukupno:
muško	18
nije navedeno	4
žensko	2

Slikovni prilozi

U 19 slučajeva tekst je opremljen slikovnim priložima, a u 5 slučajeva nije. Pod slikovnim priložima podrazumevam crteže, fotografije, grafike, umetničke slike, itd. .

U 11 slučajeva ime autora slikovnih priloga nije navedeno, a u 6 slučajeva to su autori muškog pola.

U udžbeniku se pojavljuju samo 2 autorke slikovnih priloga, a to su: Mirjana Šipot i Gordana Jocić. Na slikovnim priložima su prikazani u samo jednom slučaju ženski likovi, kao i muški. U 10 primera se ne pojavljuju niti ženski, niti muški likovi, a u 6 primera se ne može odrediti šta se nalazi na slici.

Dominantni sadržaj slikovnih priloga u 7 slučajeva nije se mogao odrediti, u 7 slučajeva to je bila priroda, u 2 slučaja portret i 3 slučaja sam podvela pod kategoriju ostalo, jer nisam mogla da svrstam ni u jedan od ponuđenih odgovora.

Profesionalne uloge ženskih likova na slikovnim priložima u 23 slučaja nisu bile prikazane, a u 1 slučaju bilo je nejasno.

Profesionalne uloge muških likova na slikovnim priložima u 22 slučaja nisu prikazane, u jednom slučaju je to verski vođa, a u jednom je bilo nejasno.

Teme

Najčešće teme kojima se bave tekstovi su rat (u 2 teksta), društvene i političke teme (u 2 teksta), rodoljubne teme i domovina (u 6 tekstova), intimni život (u 3 teksta), priroda (u 3 teksta), zanimanje i profesija (u 1 tekstu), egzistencijalne teme (u 1 tekstu), itd. .

Likovi

U obrađenim tekstovima se čak u njih 8, nije govorilo niti o ženskim, niti o muškim likovima. U 5 tekstova se govorilo podjednako, i o jednim i od drugim likovima. Samo o muškim likovima se govorilo u 6 tekstova, a najvećim delom

o muškarcima u 4 teksta. O ženama se najvećim delom govorilo samo u 1 tekstu.

U tekstu se govori:

niti o ženskim niti o muškim likovima	8
samo o muškim likovima	6
podjednako	5
najvećim delom o muškim likovima	4
najvećim delom o ženama	1

Tekstovi u kojima se ne govori o muškim i ženskim likovima su: Fruškogorski atos, Sto dana posle, Hidroenergetski i plovidbeni sistem Đerdap, Kako odabrati zanimanje,...

Starost muških i ženskih likova

Dob muških i ženskih likova u velikoj većini slučajeva nije navedena. Kod muških likova u 14 slučajeva, a kod ženskih u čak 16 slučajeva. Kod ženskih likova u 3 slučaja se spominju mlade žene, u 1 slučaju stare i u 1 slučaju odrasle žene.

Kod muških likova se mladi muškarci pominju 3 puta, mladi i odrasli 3 puta, odrasli i stari 2 puta, deca i stari 1 i samo deca 1.

Starost muških likova:

ne spominje se	14
mladi	3
mladi i odrasli	3
deca	1
deca i stari	1
odrasli i stari	2

Starost ženskih likova:

starost se ne spominje	16
mlade	3
ostalo	3
stare	1
odrasle	1

Pol glavnog lika

Muškarci su čak u 13 tekstova glavni likovi, žene u svega 4 teksta, zajedno muški i ženski likovi u 1 tekstu, i u 6 tekstova nema muškog i ženskog lika, kao glavnog.

U 5 tekstova muškarci izazivaju zaplet radnje, a žena u 1. U ostalim tekstovima nema zapleta radnje.

Pol glavnog lika:

muški	13
nema muškog i ženskog lika	6
ženski	4
muški i ženski	1

Pol koji izaziva zaplet radnje:

nema zapleta	18
muški	5
ženski	1

Društveni položaj i prava ženskih i muških likova

Pitanja o ženskim i muškim likovima u knjizi koda se bave i društvenim položajem i pravima žena i muškaraca.

U samo 1 tekstu se govori o pravima žena, i to o političkim pravima.

Psihičko nasilje nad ženama u društvu uopšte od strane i muškaraca i žena se pojavljuje 2 puta, a psihičko nasilje nad ženama u privatnom odnosu od strane muškaraca 1.

Psihičko nasilje nad muškarcima u društvu od strane žena i muškaraca se pojavljuje 1, psihičko nasilje na radnom mestu od strane muškaraca 1 i psihičko nasilje u porodici od strane muškaraca i žena 1.

Bračno stanje i porodične uloge**Bračno stanje likova o kojima se govori u tekstu izgleda ovako:**

Bračno stanje likova:	Pol na koji se odnosi:	Ukupno:
porodica sa decom	muškarac	5
porodica sa decom	žena	4
neudata	žena	1
neoženjen	muškarac	1
udovica	žena	1
porodica bez dece	žena	1
porodica bez dece	muškarac	1

Učestalost pominjanja uloga muških i ženskih likova kao članova porodice:

otac	40
majka	37
sin	22
kćer	16
brat	10
unuka	3
žena	3
deda	3
stric	1
ostali srodstvenici	13

U tekstu se ne spominje sestra, ujak, ujna, tetka, teča,... . Pod "ostalim srodstvenicima", podrazumevam sve one članove porodice, koji nisu obuhvaćeni kodnim sistemom.

Profesionalne uloge likova

Profesionalne uloge ženskih likova:

kafedžijka	3
doktorka	3
čobanica	2
domaćica	2

Svaka profesionalna uloga ženskih likova spominje se u po 1 tekstu.

Profesionalne uloge muških likova:

državnik	18
aga	16
vojno lice	17
učenik	13
sveštenik	12
doktor	16
pisac	9
stražar	5
kmet	5
univerzitetski profesor	4
nastavnik	4
krojač	4
radnik	3
seljak	2
sudija	2
umetnik	1
novinar	1

Pored ovih zanimanja, pojavljuju se i mnoga druga zanimanja koja nisu obuhvaćena knjigom koda, npr.: zidar (3 puta), ribar (4puta), bolničar (1 put), stručnjak (3 puta), sarač (1put), istoričar (1put), ktitor (1 put), dželat (1put), detektiv (1 put), žandar (1put),... .

Psihološko socijalne i fizičke osobine likova**Pozitivne psihološko socijalne osobine ženskih likova:**

hrabra	15
odlučna	7
osećajna	6
smirena	6
požrtvovana	4
marljiva	4
snalažljiva	4
verna	4
ponosna	3
pažljiva	2
važan spoljni izgled	2
poslušna	1
moralna	1

Pozitivne psihološko socijalne osobine muških likova:

osećajan	37
hrabar	33
iskren	16
brižan	10
ponosan	10
požrtvovan	9
pametan	9
dobronameran	6
poduzetan	5
nesebičan	5
nesebičan	5
poslušan	3
marljiv	3
pobožan	3
odgovoran	3
pravedan	2
pokazuje liderske osobine	2
radoznao	1
postojan	1
prilagodljiv	1
dobronameran	1
pažljiv	1
inteligentan	1
ljubazan	1
nežan	1

Negativne psihološko socialne osobine ženskih likova:

čantrizava	2
svadljiva	1
plašljiva	1
ohola	1
bezosečajna	1
bestidna	1
lukava	1
zla	1
nevažan spoljni izgled	1
nasilna	1

Negativne psihološko socialne osobine muških likova:

zao	30
razmetljiv	13
nasilan	12
nepravedan	10
bezosečajan	6
sklon porocima	3
ohol	2
neodlučan	2
površan	2
lakomislen	2
hvalisav	1
bestidan	1
nepošten	1
nasilan	1
sumnjičav	1
uvredljiv	1

Fizičke osobine ženskih likova su:

lepa	4
mlada	2
brza	2
osrednjeg rasta	1
debela	1
sredovečna	1
stara	1

Fizičke osobine muških likova su:

star	11
mlad	10
mali	3
slab	1
snažan	1
sredovečan	1

ružan	1
bolešljiv	1

Vrednosti i interesi muških i ženskih likova

Vrednosti ženskih likova su:

deca	7
patriotizam	5
ljubav	4
rad i marljivost	3
obitelj	2
sloboda	2
ljudska prava	1
kolektivizam	1
život u skladu s učenjem vere	1
tradicionalizam	1

Vrednosti muških likova su:

ljubav	37
patriotizam	12
pravičnost	6
obrazovanost i znanje	6
kolektivizam	5
život u skladu s učenjem vere	4
sloboda	4
lična sloboda	3
moć	2
kosmopolitizam	1
deca	1
iskazivanje nacionalne pripadnosti	1

Interesi ženskih likova:

zdravlje	15
nacionalna prošlost	7
politika	4
brak i deca	3
humanitarna delatnost	3
vera	1
uređivanje okućnice	1

Interesi muških likova:

nacionalna prošlost	18
rad i uspeh u struci	4
porodični život	3
vojska	3
putovanja	2
umetnost	1
politika	1

Kritički osvrt na kodni sistem

1. Na pitanje pod rednim brojem 6: *Kada je tekst u udžbeniku napisan?*, nisam mogla da pronađem za neke tekstove godinu kada su napisani, a neki tekstovi nemaju autora, tako da je bilo nemoguće odrediti, ni godinu, ni vek, ni književno razdoblje.
1. Kod pitanja 45, 46, 47, 48: *Sukobi*, nije dato kao mogući odgovor sukob s prirodom, koji mi se pojavljuje u delu *Kroz mećavu*.
2. Kod pitanja 69, 71, 73, 75, koja se odnose na pozitivne i negativne osobine muških i ženskih likova imala sam problema, jer ni u jednom tekstu osobine nisu eksplicitno iskazane, pa sam morala da zaključujem iz konteksta.
3. U pitanjima koja se odnose na interese i vrednosti likova ponekad je bilo teško razlučiti šta su interesi, a šta vrednosti u tekstu.
4. Pošto sam na kraju skoro svakog teksta imala kao dodatak grafiku, ubrajala sam je u slikovni prilog.

Analiza udžbenika pokazuje da:

1. Muškarci su autori u 18 tekstova, a žene u samo 2 teksta.
2. Muškarci su autori u 6 slikovnih priloga, a žene u 2 slikovna priloga.
3. Samo u 1 tekstu se najvećim delom govori o ženama, a o muškarcima u 10 tekstova.
4. Glavni lik u 13 tekstova je muškarac a u 4 žena.
5. Samo u jednom tekstu govori se o pravima žena.
6. Žena je u tekstovima čobanica kafedžijka, domaćica i doktorka, a muškarac je sudija, sveštenik, državnik, umetnik, pisac, stražar, nastavnik, univerzitetski profesor, vojno lice, doktor, novinar, krojač, seljak,... . Interesantno je da žene nema u ulozi državnice, političarke, sudinice, itd. . Te oblasti, u kojima su moć i novac, dostupne su samo muškarcima.
7. Žene u tekstovima imaju sledeće osobine: hrabrost, poslušnost, iskrenost, vernost, pažljivost, marljivost, itd., dok je kod muškaraca neuporedivo veći opus pozitivnih osobina. Muškarci su nesebični, dobronamerni, nežni, odgovorni, osećajni, hrabri, poslušni, požrtvovani, brižni, pametni, ponosni, iskreni, ljubazani, poduzetni, pobožni, pravedni, radoznali, itd. .
8. Vrednosti ženskih likova su najčešće deca, obitelj, život u skladu s učenjem vere, tradicionalizam, itd., a muških likova: iskazivanje nacionalne pripadnosti, patriotizam, lična sloboda, kosmopolitizam, obrazovanost i znanje, itd. .
9. Interesi žene su vezani za privatnu sferu, tj. za kuću, decu, brak, uređivanje vrta, zdravlje, dok su interesi muškaraca okrenuti ka javnoj sferi, ka radu i uspehu u struci, politici, putovanjima, vojsci, itd. .

ANALIZA UPITNIKA ZA NASTAVNIKE/CE I UČENIKE/CE

Jedinicu analize, pored 24 teksta, čine i upitnici za nastavnike/ce i upitnici za učenike/ce.

Upitnik za nastavnike/ce

Upitnik za nastavnike se sastoji iz pet delova, čiji su naslovi:

- I Opšti podaci onastavniku/ci
- II Procena sadržaja udžbenika
- III Udžbenici i rodna jednakost
- IV Nastavnici/ce i rodna jednakost
- V Analiza teksta

Analizom upitnika dobijeni su sledeći rezultati:

I Upitnik za nastavnike/ce su popunile dve profesorice, koje izvode nastavu srpskog kao maternjeg jezika u srednjim školama. Obe ispitanice su profesori srpskog jezika i književnosti. Jedna ispitanica je stekla radno iskustvo u seoskoj sredini, a jedna u malom gradu.

II Nastavnička procena sadržaja udžbenika je sledeća:

1. Prema njihovoj proceni, među autorima/kama tekstova u udžbenicima zastupljeni su pretežno muškarci.
2. Među autorima/kama slikovnih priloga su pretežno muškarci.
3. Obrada upitnika je pokazala, da jedna ispitanica smatra, da se udžbenik obraća učenicima kroz pitanja i zadatke impersonalno, a druga u muškom rodu.
4. Likovi u tekstualnim sadržajima su u oba upitnika označeni kao pretežno muškog pola.
5. Likovi u likovnim sadržajima su po jednoj ispitanici podjednako oba pola, a po drugoj muškog pola.
6. Osobine koje se najčešće pripisuju ženama u udžbenicima po ispitanicima su sledeće:

ponosna
dobronamerna
nesamostalna
poslušna
lažljiva
pametna
poštena
plašljiva
lakomisljena
iskrena
požrtvovana
skromna

nesnalažljiva
nežna
stidljiva
pobožna
verna
svadljiva
neodlučna
nesigurna

Muškarcima se u tekstovima udžbenika pripisuju sledeće osobine:

nepravedan
hrabar
lažljiv
lenj
pametan
pošten
sebičan
hvalisav
pravedan
neveran
spretan
odlučan
zlonameran
nasilan
neuredan

7. Ženski likovi su žene po proceni ispitanica.

8. Muški likovi su mladići.

9. Prema proceni ispitanica najčešća zanimanja, koja se pripisuju ženama su:

krojačica
kuvarica
lekarka
medicinska sestra
fizička radnica
nastavnica
spisateljica
seljanka
prodavačica
sluškinja
učenica
sekretarica
čobanica
domaćica

Muškarcima se u tekstovima udžbenika pripisuju sledeća zanimanja:

državnik
inženjer
lekar
moreplovac
fizički radnik
novinar
nastavnik
pisac
policajac
seljak
sudija
sluga
sportista
sveštenik
umetnik
naučnik
vojno lice
učenik
direktor
čoban
domaćin
plemić
univerzitetski profesor

10. Po odgovorima obe ispitanice žene najčešće teže sledećim vrednostima:

brak
deca
emocionalna sigurnost
jednakost
ljubav
ljudska prava i slobode
mirotvorstvo
multikulturalizam
nacionalna ravnopravnost
porodica
obrazovanost i znanje
očuvanje prirode i okoline
lična samostalnost
lična sloboda
patriotizam
pravičnost
prijateljstvo
priznatost i uspeh u struci
rad i marljivost
samopotvrđivanje

skladan odnos sa drugima
solidarnost
tradicionalizam
zajedništvo

Muškarci najčešće teže sledećim vrednostima:

demokratija
iskazivanje nacionalne pripadnosti
kolektivizam
kosmopolitizam
ljudska prava i slobode
mitotvorstvo
moć
multikulturalizam
nacionalna ravnopravnost
obrazovanost i znanje
lična samostalnost
lična sloboda
patriotizam
politički pluralizam
privatno vlasništvo
priznatost i uspeh u struci
rad i marljivost
razonoda i lagodan život
seks
sloboda
socijalna pravda
tradicionalizam
ugledan društveni položaj
visok materijalni standard
život u skladu s učenjem vere

11.Lični interesi žena u tekstovima su:

briga za životinje i stoku
društvene nauke
humanitarna delatnost i problemi
porodični život
očuvanje prirode
prijateljstva i poznanstva
rad i uspeh u struci
umetnost
uređivanje okućnice
uređivanje stana
vera i verski život

vlastito školovanje i obrazovanje
zabava i razonoda

Lični interesi muškaraca u tekstovima su:

briga za životinje i stoku
matematika i prirodne nauke
nacionalna prošlost
politika
prijateljstva i poznanstva
putovanja
rad i uspeh u struci
sport i sportski događaji
sticanje materijalnog bogatstva
tehnika i tehnička dostignuća
umetnost
vera i verski život
vlastito školovanje i obrazovanje
vojska i vijne stvari
zabava i razonoda

12. Muški likovi u tekstovima su oženjeni.

13. Ženski likovi su udate i udovice.

14. Na pitanje da li u udžbenicima treba da budu prisutni različiti tipovi porodica, obe ispitanice se slažu, da treba da budu.

15. Spominjanje porodičnih uloga u tekstovima u udžbenicima je sledeće: (1-često spominjana uloga, 2-češće spominjana uloga, 3-najčešće spominjana uloga)

ćerka	3
sin	3
sestra	3
brat	3
otac	3
majka	3
unuk	2
unuka	2
baba	2
deda	2
suprug	2
supruga	2
staratelji	1
stric	1
strina	1
ujak	1
ujna	1
teča	1
tetka	1
ostali srodnici	1

16. Tipična porodica po ispitanicama, u udžbenicima koje koriste za nastavu srpskog jezika kao nematernjeg, izgleda ovako: majka, otac, sin i ćerka.

III Udžbenici i rodna jednakost

1. Obe ispitanice se slažu da treba preko udžbenika afirmisati ravnopravnost polova.

2. Uticaj udžbenika na vaspitanje dece u duhu ravnopravnosti polova zavisi od:

- broja muškaraca i žena među autorima udžbenika;
- broja muških i ženskih likova u tekstualnim i likovnim sadržajima udžbenika;
- od osobina koje se pripisuju muškarcima i ženama;
- od zanimanja i zvanja koja se u udžbenicima dodeljuju ženama i muškarcima;
- vrednosti ka kojima teže muški i ženski likovi u udžbenicima;
- načina prikazivanja bračnih i porodičnih odnosa;
- porodičnih uloga u kojima se pojavljuju žene i muškarci u udžbenicima.

3. Obe ispitanice smatraju da udžbenici prenose vrednosti, koje promovišu neravnopravnost žena i muškaraca.

4. Jedna ispitanica nikada nije javno reagovala, a druga jeste.

5. Ispitanica koja je odgovorila da je reagovala, nije napisala na koji način je to uradila.

6. Obe ispitanice smatraju da je vrlo važno obrazovanje u duhu rodne ravnopravnosti.

7. Obrazovanje u duhu rodne ravnopravnosti je vrlo važno za obe ispitanice, da bi lakše mogle da prezentuju deci određene modele ponašanja.

IV Nastavnici/ce i rodna jednakost

1. Obe ispitanice smatraju da je problematika rodne (ne)jednakosti i rodnih stereotipa bitna u okviru predmeta koji predaju.

2. Ispitanice nisu obrađivale u nastavi probleme vezane za rodnu problematiku.

4. Ispitanice nemaju saznanja da se ova problematika obrađuje u okviru nekih drugih nastavnih predmeta.

5. Ispitanice nisu nikada pohađale edukaciju na temu rodne ravnopravnosti.

6. Jedna ispitanica bi volela da pohađa edukaciju, a druga je neodlučna.

7. Jedna ispitanica je neodlučna kada je u pitanju uvođenje edukacije u obrazovanje, a druga bi to želela, ali ne kaže razlog.

8. Udžbenik bi trebalo da sadrži mnogo više tekstova ženskih autora, da zadaci i ostali tekstovi budu bolje sačinjeni u pravcu rodne ravnopravnosti.

V Analiza teksta

Analiziran je tekst *Prvi put sa ocem na jutrenje* Laze Lazarevića iz udžbenika *Srpski jezik kao nematernji za srednju školu*.

1. Ispitanice u njemu prepoznaju pitanja tipična za rodnu problematiku.

2. Osobine koje se pripisuju ženama i muškarcima: otac - bogati trgovac, majka - obična domaćica. Vrednosti kojima teže otac i majka se razlikuju, kao i njihovi interesi, koji dovode do različitog ponašanja.

3. Na sebične i kukavičke postupke oca, na izuzetnu hrabrost, snalažljivost i odlučnost majke, u datom, presudnom trenutku .

4. Obe ispitanice su ove aspekte i ranije obrađivale u nastavi.

5. Obe nastavnice se odeljenju obraćaju impersonalno.

Analiza upitnika za nastavnike/ce je pokazala sledeće:

Ispitanice, koje su popunjavale upitnik, bile su prisutne na seminaru o rodnoj ravnopravnosti u udžbenicima i stekle minimalnu edukaciju. To se naravno primetilo po njihovim odgovorima, jer se slažu da treba preko udžbenika afirmisati ravnopravnost polova, i da je vrlo važno obrazovanje u duhu rodne ravnopravnosti.

Smatram da bi ovakvi seminari trebali da postanu obavezni, jer stvaraju novu, ktitičku sliku o dosadašnjem načinu rada u nastavi, i o udžbenicima, i utiču na stvaranje drugačijeg mišljenja o rodnoj ravnopravnosti i njenoj afirmaciji.

Upitnik za učenike/ce

U upitniku za učenike/ce je učestvovalo 15 učenika i učenica (ceo razred). Svi učenici/ce uče srpski jezik kao nematernalni i pohađaju treći razred srednje škole. Upitnik je popunjavan jedan školski čas – 45 minuta. Analizirajući upitnik za učenike/ce došla sam do sledećih rezultata:

1. Pol učenika koji su učestvovali u analizi:

Muški: 6

Ženski: 9

2. Opšti uspeh na kraju osmog razreda:

Vrlo dobar: 4

Odličan: 11

3. Obrazovanje oca:

Završena osnovna škola: 2

Završena srednja škola: 5

Završena visoka ili viša škola: 8

4. Obrazovanje majke:

Završena osnovna škola: 3

Završena srednja škola: 6

Završena visoka ili viša škola: 6

5. Nastavnik/ca govori o neravnopravnosti žena i muškaraca na časovima srpskog kao nematernalnog jezika:

Da, kada analiziramo neku priču ili pesmu iz udžbenika: 1

Da, kada imamo neki lični problem: 1

Nikada: 13

6. Nastavnik/ca razgovaraju sa decom o neravnopravnosti žena i muškaraca kada se analizira priča ili pesma:

Ponekad: 2

Nikada: 13

7. Naziv priče ili pesme o kojima nastavnik/ca razgovaraju sa decom o neravnopravnosti žena i muškaraca:

Nismo nikada o tome razgovarali: 15

8. Osobine muškaraca o kojima učenici čitaju u udžbeniku srpskog kao nematernjeg jezika:

Osobina:	Ukupno:
marljivi	10
ponosni	8
snažni	4
odlučni	4
hrabri	4
pobožni	3
pametni	3
osećajni	2
sebični	1
lažljivi	1
osobine vođe	1
iskreni	1
ponizni	1
lepi	1
dobri	1

9. Muškarci u svakodnevnom životu trebe da imaju prethodno navedene osobine:

Uopšte se ne slažem: 1

Uglavnom se ne slažem: 1

Uglavnom se slažem: 10

U potpunosti se slažem: 3

10. Osobine žena o kojima učenici čitaju u udžbeniku srpskog kao nematernjeg jezika:

Osobine:	Ukupno:
požrtvovane	9
osećajne	7
poslušne	6
nežne	5
lepe	5
iskrene	2
ponizne	2
marljive	2
brbljive	1
pobožne	1
dobre	1

ponosne	1
hrabre	1
sebične	1
lažljive	1

11. Žene u svakodnevnom životu trebe da imaju prethodno navedene osobine:

Uglavnom se ne slažem: 6

Uglavnom se slažem: 8

U potpunosti se slažem: 1

12. Najčešća zanimanja muškaraca u udžbenicima srpskog kao nematernjeg jezika su:

Zanimanja:	Ukupno:
poljoprivrednik	13
radnik	7
vojna zanimanja	7
versko lice	5
učitelj	4
prodavač	2
službenik	2
zanatlija	2
umetnik	1

13. Muškarci bi u svakodnevnom životu trebali obavljati prethodno navedena zanimanja:

Uopšte se ne slažem: 1

Uglavnom se ne slažem: 7

Uglavnom se slažem: 7

14. Najčešća zanimanja ženskih likova u udžbenicima srpskog kao nematernjeg jezika su:

Zanimanja:	Ukupno:
poljoprivrednica	11
radnica	12
prodavačica	9
učiteljica	3
versko lice	4
zanatlijka	3
umetnica	1
službenica	1

15. Žene u svakodnevnom životu bi trebale obavljati prethodno navedena zanimanja:

Uopšte se ne slažem: 1

Uglavnom se ne slažem: 11

Uglavnom se slažem: 3

16. U knjigama postoje likovi čije ponašanje nije u skladu s onim što se obično očekuje od muškaraca i žena:

28.

Da, postoje takvi likovi: 4

Ne, ne postoje takvi likovi: 9

17. Omiljeni književni likovi kod učenika su:

Ana Karenjina: 2

Sofka: 2

Oleg Jegorov: 1

Dejvid Koperfild: 1

Starac iz romana "Starac i more": 1

Ivan iz novele "Oblaci": 1

Hamlet: 1

Jaša

18. Osobine koje se učenicima najviše sviđaju kod omiljenih likova:

- neiskvarenost: 1

- dobrota: 1

- vernost: 1

- spremnost da se pomogne drugima: 1

- upornost: 1

- nostalgija za porodicom: 1

- odlučnost: 1

- inteligencija: 1

- ponos: 1

- razmišljanje: 1

19. Postupci koji se učenicima najviše dopadaju kod omiljenih likova:

- pobožnost, koju lik prenosi na druge: 1

- vernost devojci do kraja: 1

- upornost prilikom hvatanja ribe: 1

- vraćanje detetu: 1

- upornost: 1

- borba za ljubav do kraja: 1

- hrabrost da se učini šta želi: 1

20.

Moje nastavnice/ci	Uopšte nije tačno	Uglavnom nije tačno	Uglavnom je tačno	U potpunosti je tačno
...misle da su neke srednje škole prikladnije za devojčice, nego za dečake	3	5	7	0
...misle da dečaci postižu bolje rezultate s manje truda	5	6	4	0
...kada u školi treba pomoć, traže od dečaka pomaganje kod fizički težih poslova, a od devojčica pomoć oko uređenja prostorija	1	1	5	8
...smatraju da postoje	2	4	5	4

predmeti koji bolje leže devojčicama i oni koji bolje leže dečacima				
...manje tolerišu nepristojno ponašanje devojčica na nastavi nego dečaka	3	4	4	4
...smatraju da su dečaci snalažljiviji kod odgovaranja za ocenu od devojčica	3	9	2	1
...više kažnjavaju dečake nego devojčice na času	2	2	7	1
...smatraju da maternji i strani jezici bolje leže devojčicama, a matematika dečacima	5	6	1	0
...imaju veće zahteve prilikom ispitivanja od devojčica nego od dečaka	5	5	1	1
...očekuju da devojčice trebaju biti tiše i mirnije na času nego dečaci	0	3	5	2
...misle da dečaci trebaju više učiti nego devojčice da bi dobili istu ocenu	5	6	0	1

Analiza upitnika za učenike/ce je pokazala da:

Učenici na časovima srpskog kao nematernjeg jezika ne razgovaraju o neravnopravnosti žena i muškaraca sa nastavnikom/com, što se može zaključiti iz analize upitnika, koji su popunjavali. Iako upitnik nije merodavan, jer je rađen na malom uzorku, mislim da bi i druge analize upitnika za učenike, dale istu takvu sliku.

Smatram da je neophodno uvesti seminare o rodnoj ravnopravnosti za učenike, jer bi ih senzibilisali po pitanju odnosa među rodovima.

Zaključak

Osnovni obrazovni zadatak nastave na nematernjem jeziku je da se produktivno ovlada jezikom, da se učenici osposobe za svakodnevno komuniciranje, obavljanje svojih zadataka na radnom mestu, eventualno nastavljanje školovanja na srpskom jeziku, kao i za ravnopravno učešće u društvenom i političkom životu uže dvojezične i šire zajednice. (Mirjana Burzan, 1979.).

Analizirajući udžbenik došla sam do zaključka da nije rodno senzibilisan. Analiza udžbenika je pokazala da:

- muškarci su autori u 18 tekstova, a žene u samo 2 teksta,
- muškarci su autori u 6 slikovnih priloga, a žene u 2 slikovna priloga,
- samo u 1 tekstu se najvećim delom govori o ženama, a o muškarcima u 10 tekstova,
- glavni lik u 13 tekstova je muškarac a u 4 žena,
- samo u jednom tekstu govori se o pravima žena,
- žena je u tekstovima čobanica kafedžijka, domaćica i doktorica, a muškarac je sudija, sveštenik, državnik, umetnik, pisac, stražar, nastavnik, univerzitetski profesor, vojno lice, doktor, novinar, krojač, seljak,... . Interesantno je da žene nema u ulozi državnice, političarke, sudinice, itd. . Te oblasti, u kojima su moć i novac, dostupne su samo muškarcima,
- žene u tekstovima imaju sledeće osobine: hrabrost, poslušnost, iskrenost, vernost, pažljivost, marljivost, itd., dok je kod muškaraca neuporedivo veći opus pozitivnih osobina. Muškarci su nesebični, dobronamerni, nežni, odgovorni, osećajni, hrabri, poslušni, požrtvovani, brižni, pametni, ponosni, iskreni, ljubazani, poduzetni, pobožni, pravedni, radoznali, itd. ... ,
- vrednosti ženskih likova su najčešće deca, obitelj, život u skladu s učenjem vere, tradicionalizam, itd., a muških likova: iskazivanje nacionalne pripadnosti, patriotizam, lična sloboda, kosmopolitizam, obrazovanost i znanje, itd. ...,
- interesi žene su vezani za privatnu sferu, tj. za kuću, decu, brak, uređivanje vrta, zdravlje, dok su interesi muškaraca okrenuti ka javnoj sferi, ka radu i uspehu u struci, politici, putovanjima, vojsci, itd. ... .

Analiza upitnika za nastavnike/ce je pokazala sledeće:

Ispitanice, koje su popunjavale upitnik, bile su prisutne na seminaru o rodnoj ravnopravnosti u udžbenicima i stekle minimalnu edukaciju. To se naravno primetilo po njihovim odgovorima, jer se slažu da treba preko udžbenika afirmisati ravnopravnost polova, i da je vrlo važno obrazovanje u duhu rodne ravnopravnosti.

Analiza upitnika za učenike/ce je pokazala da:

Učenici na časovima srpskog kao nematernjeg jezika ne razgovaraju o neravnopravnosti žena i muškaraca sa nastavnikom/com, što se može zaključiti iz analize upitnika, koji su popunjavali. Iako upitnik nije merodavan, jer je rađen na malom uzorku, smatram da bi i druge analize upitnika za učenike/ce, dale istu takvu sliku.

Mogla bih zaključiti da je za istraživanje rodne perspektive udžbenika potrebna kombinacija metoda, jer je pojava kompleksna i višeslojna. Nastava na srpskom kao nematernjem jeziku nije dobila dovoljnu, ni naučnu, ni metodološku pažnju, pa su stoga sledeće preporuke za "izlazak" iz patrijarhalnog okvira, kakav nude udžbenici i uvođenje rodne perspektive:

1. Štampati takve udžbenike, čiji će tekstovi odslikavati rodno senzibilisano društvo, oslobođeno patrijarhalnih stega, u kome su žena i muškarac ravnopravni.
2. Tekstovi u udžbeniku treba da budu prilagođeni uzrastu i različitom jezičkom predznanju učenika.
3. Tekstovi treba da budu savremeni, da prate kretanja u društvu, kako bi učenicima/ama bili zanimljivi za analizu.
4. Povećati nedeljni fond časova.
5. Štampati radne sveske i lektiru, koji bi na adekvatan način propratili sadržaj udžbenika.
6. Organizovati dopunsku nastavu za učenike sa slabijim predznanjem srpskog jezika.
7. Organizovati takmičenja iz srpskog kao nematernjeg jezika na svim nivoima, kako bi stimulisali učenike/ce za učenjem srpskog jezika.
8. Uvesti seminare za nastavnike/ce i učenike/ce, kako bi se rodno senzibilisali.

Literatura:

Baranović, Branislava (2000), "*Slika*" žene u udžbenicima književnosti", IDIZ, Zagreb

Branković, Biljana et al., (2004), *Rodna ravnopravnost u školi-priručnik za nastavnike/ce (radna verzija)*, Centar za ženske studije i istraživanja, Fakultet političkih nauka, Beograd

Kovačević Aleksandra, Kosić Slavica i Jurlina Tamara (2004), *Rodni stereotipi u udžbenicima za osnovnu školu (I, IV u VIII razred) u Crnoj Gori*, ŽINEC – Amina, Kotor

Mršević, Zorica et al., (1999), *Rečnik osnovnih feminističkih pojmova*, IP "Žarko Albulj", Beograd

Plut, Dijana (2003), *Udžbenik kao kulturno –potporni sistem*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd –Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

Rosandić Ružica, Pećiš Vesna i Jarić Isidora (1994), *Ratništvo, patriotizam, patrijarhat*, Centar za antiratnu akciju, Beograd

Savić, Svenka (2005), *Jezik i rod: politički korektan govor s u udžbenicima osnovne i srednje škole*, Filozofski fakultet, Novi Sad

Savić, Svenka (1993), *Diskurs analiza*, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad

Trebješanin Biljana, Lazarević Dušanka (2001), *Savremeni osnovnoškolski udžbenik, teorijsko metodološke osnove*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd